

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه آزاد اسلامی

واحد دامغان

گروه علوم انسانی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد در رشته حقوق جزا و جرم شناسی (M.A)

عنوان:

بررسی تطبیقی بزه های افتراء توهین ونشر اکاذیب در نظام کیفری ایران و فقه

امامیه

استاد راهنما:

دکتر مرتضی براتی

استاد مشاور:

دکتر احمد رضا بهنیا فر

نگارش:

علی اصغر فراتی

تابستان ۱۴۰۰

فرم تعهد نامه اصالت رساله یا پایان نامه

اینجانب علی اصغر فراتی دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد پیوسته / ناپیوسته رشته حقوق گرایش جزا و جرم‌شناسی که در تاریخ از پایان نامه خود با عنوان: بررسی تطبیقی بزه های افتراء توهین و نشر اکاذیب در نظام کیفری ایران و فقه امامیه « با نمره و درجه دفاع نموده‌ام، بدین وسیله متعهد می‌شوم:

۱. این پایان‌نامه حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجانب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان‌نامه، کتاب، و مقاله) استفاده نموده‌ام، مطابق ضوابط و رویه موجود، نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست مربوطه ذکر و درج کرده‌ام.

۲. این پایان‌نامه قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح، پایین‌تر یا بالاتر) در سایر دانشگاه‌ها و موسسات عالی ارائه نشده است.

۳. چنانچه بعد از فراغت از تحصیل، قصد استفاده یا هر گونه بهره‌برداری اعم از چاپ کتاب، ثبت و اختراع و... از این پایان‌نامه را داشته باشم، از حوزه معاونت پژوهشی واحد دامغان مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم و در صورت ارائه مقاله در همایش‌ها و مجلات با ذکر نام دانشگاه آزاد اسلامی واحد دامغان در کنار نام نویسندگان به نحوی که تعلق اثر به دانشگاه آزاد اسلامی واحد دامغان کامل مسجل باشد حقوق دانشگاه را رعایت نمایم.

۴. چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را می‌پذیرم و واحد دانشگاهی مجاز است با اینجانب مطابق با ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی‌ام هیچگونه ادعایی نخواهم داشت.

تاریخ و امضاء:

معاونت پژوهش و فناوری

به نام خدا

شور اخلاق پژوهش

بایاری از خداوند سبحان و اعتقاد به این که عالم محضر خداست و همواره ناظر بر افعال انسان و به منظور پاس داشت مقام بلند دانش و پژوهش و نظریه ابیست جایگاه دانشگاه در اعتلای فرهنگ و تمدن بشری، مادران و انجمن و احشاء حیات علمی و احداث آزاد اسلامی متعهد می گردیم اصول زیر را در انجام فعالیت های پژوهشی مد نظر قرار داده و از آن تخطی نکنیم:

۱- اصل برانست: التزام به برانست جویی از هرگونه رفتار غیر حرفه ای و اعلام موضع نسبت به کسانی که حوزه علم و پژوهش را به شائبه های غیر علمی می آلاینند.

۲- اصل رعایت انصاف و امانت: تعهد به اجتناب از هرگونه جانب داری غیر علمی و حفاظت از اموال، تجهیزات و منابع در اختیار.

۳- اصل ترویج: تعهد به رواج دانش و اشاعه نتایج تحقیقات و انتقال آن به همکاران علمی و دانشجویان به غیر از مواردی که منع قانونی دارد.

۴- اصل احترام: تعهد به رعایت حریم ها و حرمت ها در انجام تحقیقات و رعایت جانب نقد و خودداری از هرگونه حرمت شکنی.

۵- اصل رعایت حقوق: التزام به رعایت کامل حقوق پژوهشگران و پژوهیدگان (انسان، حیوان و نبات) و سایر صاحبان حق.

۶- اصل رازداری: تعهد به صیانت از اسرار و اطلاعات محرمانه افراد، سازمان ها و کشور و کلیه افراد و نهادهای مرتبط با تحقیق.

۷- اصل حقیقت جویی: تلاش در راستای پی جویی حقیقت و وفاداری به آن و دوری از هرگونه پنهان سازی حقیقت.

۸- اصل مالکیت مادی و معنوی: تعهد به رعایت کامل حقوق مادی و معنوی دانشگاه و کلیه همکاران پژوهش.

۹- اصل منافع ملی: تعهد به رعایت مصالح ملی و در نظر داشتن پیشبرد و توسعه کشور در کلیه مراحل پژوهش.

فهرست مطالب

کلیات و مفاهیم	۱۴
مقدمه:	۱۵
طرح مسئله:	۱۵
اهمیت و ضرورت تحقیق:	۱۸
مرور ادبیات و سوابق مربوط:	۱۹
سوالات تحقیق:	۲۱
فرضیه های تحقیق:	۲۲
هدف تحقیق:	۲۲
روش تحقیق	۲۲
ساختار تحقیق	۲۳
فصل اول – ادبیات و پیشینه تحقیق	۲۴
مبحث نخست: تعاریف	۲۵
گفتار نخست: افترا	۲۵
۱-۱- تعریف لغوی افترا	۲۵
۱-۲- تعریف اصطلاحی افترا	۲۵
گفتار دوم: توهین	۲۵

۲-۱- تعریف لغوی توهین.....	۲۵
۲-۲- تعریف اصطلاحی جرم توهین.....	۲۶
گفتار سوم: نشر اکاذیب.....	۲۷
مبحث دوم: سوابق تاریخی.....	۲۷
گفتار نخست: افتراء، توهین و نشر اکاذیب در ادیان الهی قبل از اسلام.....	۲۸
۱-۱- تورات:.....	۲۹
۱-۲- زرتشت:.....	۲۹
۱-۳- انجیل:.....	۲۹
گفتار دوم: افتراء، توهین و نشر اکاذیب در دین اسلام:.....	۳۰
۱-۲- افترا و توهین و نشر اکاذیب در قرآن کریم:.....	۳۰
۲-۲- افترا و توهین و نشر اکاذیب در روایات و احادیث:.....	۳۱
۲-۳- افترا و نشر اکاذیب در فقه.....	۳۲
۲-۴- افترا در روایات و احادیث.....	۳۳
۲-۵- آیات و روایات وارده در مورد قذف.....	۳۳
۲-۶- کذب و تهمت از دیگر مصادیق نشر اکاذیب.....	۳۵
گفتار سوم: روند قانونگذاری در خصوص جرایم افتراء، توهین و نشر اکاذیب در نظام حقوقی ایران.....	۳۶
۳-۱- قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۰۴.....	۳۷
۳-۲- قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۶۲:.....	۳۸

۳-۳	نظام حقوقی کیفری کنونی:	۳۹
۴-۳	لایحه قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۰/۹/۲۷	۴۱
۴۴	فصل دوم: افترا	
۴۵	مبحث نخست: ارکان تشکیل دهنده جرم افترا	
۴۵	گفتار نخست: رکن قانونی افترا	
۴۶	گفتار دوم: رکن مادی جرم افترا	
۴۶	۱-۲- انتساب جرم به دیگری	
۴۷	۲-۲- وسایل انتساب جرم افترا	
۴۷	الف) اوراق چاپی یا خطی:	
۴۷	ب- انتشار اوراق	
۴۸	ج- درج در روزنامه و جراید	
۴۸	د- نطق در مجامع	
۴۹	۲-۳- صراحت انتساب	
۵۰	۲-۴- ناتوانی مفتری از اثبات انتساب	
۵۲	گفتار سوم: رکن معنوی جرم افترا	
۵۲	۳-۱- علم نسبت دهنده به عدم ارتکاب	
۵۳	۳-۲- علم نسبت دهنده به جرم بودن عمل انتسابی	
۵۳	۳-۳- قصد نسبت دهنده در انتساب	

۳-۴- تعامل شکایت شاکی با جرم افترا.....	۵۴
مبحث دوم: مجازات و مرور زمان و سایر مصادیق جرم افترا.....	۵۵
گفتار نخست: مجازات و مرور زمان.....	۵۵
۱-۱- مجازات افترا.....	۵۵
۱-۲- مرور زمان.....	۵۵
گفتار دوم: سایر مصادیق جرم افترا.....	۵۶
۱-۲- اشاعه فحشا.....	۵۶
۲-۲- متهم کردن اشخاص به ارتکاب جرایم مواد مخدر.....	۵۷
۲-۳- انتشار جریان رسیدگی محاکم در حکم افترا.....	۵۸
۲-۴- انتشار جریان رسیدگی به جرایم اطفال.....	۶۰
مبحث سوم: افترا عملی.....	۶۱
گفتار نخست: رکن مادی افترا عملی.....	۶۱
۱-۱- وسیله انتساب.....	۶۲
۱-۲- اقدام مرتکب.....	۶۲
۱-۳- محل اقدامات مرتکب.....	۶۳
۱-۴- نتیجه اقدامات.....	۶۴
گفتار دوم: رکن معنوی افترا عملی و مجازات آن.....	۶۴
۱-۲- عناصر معنوی.....	۶۴
۲-۲- مجازات افترا عملی.....	۶۷

۶۸	فصل سوم: توهین
۶۹	مبحث نخست: ارکان تشکیل دهنده جرم توهین
۶۹	گفتار نخست: رکن قانونی توهین
۷۱	گفتار دوم: رکن مادی جرم توهین
۷۱	۱-۲ رفتار فیزیکی
۷۲	۲-۲ موهن بودن رفتار
۷۳	۳-۲ طرف توهین باید مشخص باشد
۷۵	۴-۲ حضور یا علنی بودن توهین
۷۶	۵-۲ توهین جرمی است مطلق
۷۶	۶-۲ توهین اعم است صریح یا ضمنی
۷۷	۷-۲ عدم لزوم ارتجالی بودن توهین
۷۸	گفتار سوم: رکن معنوی
۷۹	مبحث دوم: انواع توهین
۷۹	گفتار نخست: توهین ساده
۷۹	۱-۱-۱ عام و کلی بدون حکم
۷۹	۱-۲ تمثیلی بودن مصادیق
۸۰	۳-۱ عناوین مضاعف مجرمانه
۸۰	۴-۱ مجازات های متعدد

۸۰	۱-۵ ضرورت شکایت.....
۸۰	۱-۶ غیابی و غیر علنی.....
۸۰	گفتار دوم: توهین مشدد.....
۸۱	۲-۱ توهین به مقدسات اسلام.....
۸۲	۲-۲ توهین به رهبری.....
۸۳	۲-۳ توهین نسبت به کارکنان دولت.....
۸۴	۲-۴ توهین به رئیس کشور خارجی و کارکنان.....
۸۵	۲-۵ توهین مشدد به اعتبار وسیله ارتکاب.....
۸۶	۲-۶ توهین به زنان و اطفال.....
۸۷	۲-۷ توهین به صاحبان حرفه ها و مشاغل خاص.....
۸۸	فصل چهارم: جرم نشر اکاذیب
۸۹	مبحث نخست: ارکان تشکیل دهنده جرم نشر اکاذیب.....
۸۹	گفتار نخست: رکن قانونی نشر اکاذیب.....
۸۹	گفتار دوم: رکن مادی جرم نشر اکاذیب.....
۸۹	۲-۱ رفتار مرتکب.....
۸۹	عنصر مادی جرم و اجزاء آن.....
۹۱	۲-۲ کذب بودن محتوای اظهار.....
۹۲	۲-۳ اظهار اکاذیب جرمی مطلق.....

۴-۲	مقید به وسیله بودن نشر اکاذیب.....	۹۲
	گفتار سوم: رکن معنوی و مجازات نشر اکاذیب.....	۹۴
۱-۳	عنصر روانی یا معنوی نشر اکاذیب.....	۹۴
۲-۳	مجازات نشر اکاذیب.....	۹۵
	مبحث دوم: هتک حیثت رایانه ای.....	۹۶
	گفتار نخست: ارکان یا عناصر قانونی جرم هتک حرمت و نشر اکاذیب رایانه ای.....	۹۶
	گفتار دوم: توهین و افتراء رایانه ای.....	۹۸
۱-۲	توهین.....	۹۸
۲-۲	افتراء.....	۱۰۰
	مبحث سوم: جهات اشتراک افتراء، توهین و نشر اکاذیب.....	۱۰۴
	مبحث چهارم: جهات افتراق افتراء، توهین و نشر اکاذیب.....	۱۰۵
	گفتار نخست: جهات افتراق افتراء و توهین.....	۱۰۶
	گفتار دوم: جهات افتراق افتراء و نشر اکاذیب.....	۱۰۸
	گفتار سوم: جهات افتراق توهین و نشر اکاذیب.....	۱۱۰
	نتیجه گیری.....	۱۱۳
	پیشنهادهای.....	۱۱۴
	منابع و مأخذ:.....	۱۱۵
۲.	مقالات و پایان نامه ها.....	۱۱۶
	Abstract:	۱۱۸

چکیده:

دانستن اینکه آیا افترا و توهین و نشر اکاذیب در نظم کیفری ایران جزء کدامیک از جرایم می باشد و در صورت ارتکاب چه مجازاتی در قانون مجازات و کیفری برایش دربر خواهد داشت، از عوامل انتخاب این موضوع برای پژوهش حاضر می باشد. در واقع بررسی خला های ناشی از فقدان قوانین موثر و برخوردهای لازم و کافی در این خصوص در نص قانون از اهداف پژوهش می باشد. پاسخ به سوالات نقش بسته در ذهن اشخاص از دلایل دیگر آن میتواند باشد. برای تحقق این هدف از منابع کتب و بهره جستن از اینترنت مدد گرفته و با تحلیل و توصیف داده ها به تحقیق حاضر دست یازیده. جرم افترا از جمله جرایمی است که مقید به وسیله است و از نوع وسیله نیز محدودیتی ندارد در توهین و نشر اکاذیب نیز نفی عمل صرف نظر از به کارگیری نوع ابزار قانونگذار می باشد حال این عمل می خواهد از طریق سنتی صورت یا به شکل نوین محقق شود که فضای سایبری نیز جرئی از آن است و باعث می شود در هر عصری بتوان با مجرمانی که باعث آزار و اذیت دیگران می شوند برخورد مناسبی می شود.

واژگان کلیدی: افترا-نشر اکاذیب-توهین-جرم-مجازات.

کلیات و مفاهیم

مقدمه:

طرح مسئله:

آزادی یکی از موهبت‌های الهی و برخاسته از فطرت انسان و لازمه حیات جمعی است به معنی این که اشخاص اختیار انجام هر کاری را داشته باشند این آزادی مطلق نیست زیرا آزادی مطلق چیزی جز هرج و مرج و نقص تعهدات اجتماعی نیست. بنابراین یک حد اصلی آزادی هر فردی آزادی سایر اشخاص و حد دیگر آن مصالح عمومی اجتماعی و مملکتی است که در آن زندگی می کند. در تشکّل ها و جوامع بشری یکی از مسائلی که انسان ها با آن مواجهه بوده و هستند همان تعارض منافع و برخوردها و نزاع های افراد با یکدیگر است که به دلایل مختلف بروز می نماید و در واقع همان است که در حقوق جزا تحت عنوان جرم از آن یاد می شود. لذا قواعد مقرراتی لازم است که حدود و نحوه کیفیت و اندازه آزادی و رفتار انسان را تحت چارچوب و قالبی در آورد تا انسان سعادت و کمال را در سایه زندگی تجربه کند و به همین دلیل از همان ابتدا به دنبال وضع قواعد و اسلوب ها بوده تا به امروز در تکاملش از هیچ کوششی دریغ نکرده است. حرمت و شرافت خانوادگی و شغلی یا اجتماعی اشخاص در محدوده نظامات و قانون مصون از تعرض باشد و کسی بدون علت حق هتک حیثیت و اعتبار اشخاص را نداشته باشد. آزادی بیان و قلم با تمام اهمیتی که داراست مشروط به آن است که موجب اهانت بر شرف و کرامت و شخصیت انسان ها نشود. اگر کسی پی به اهمیت کرامت و شرف انسانی ببرد. و خود از این سرمایه با عظمت انسانی برخوردار باشد محال است که به کسی دیگر اهانت نماید و شرف او را جریحه دار کند. همان گونه که اصول ۲۲ و ۲۴ و ۳۹ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران به آزادی و حدود آن اختصاص یافته که نشان دهنده اهمیت بالای آن است در این جا بر آنیم تا به بررسی اجمالی این مقررات و نیز مقایسه جرایم مربوط به این امر یعنی افترا، توهین و نشر اکاذیب بپردازیم.

یکی از جرائمی که در قانون مجازات اسلامی به آن اشاره شده است جرم افترا، توهین و نشر اکاذیب است که در این قانون افترا، توهین و نشر اکاذیب به همراه هتک حیثیت آمده است. یکی از موارد جرم افترا، توهین و نشر اکاذیب افترا، توهین و نشر اکاذیب است. یعنی اینکه شخصی عمداً و عامداً و از روی سوء نیت اخبار دروغ و خلاف واقع را به قصد اضرار به غیر یا تشویش اذهان عمومی یا مقامات رسمی توسط رایانه در اینترنت و دنیای مجازی منتشر کند و به شخص مورد نظر نسبت دهد. این جرم نیز مانند جرایم دیگر دارای سه عنصر قانونی، مادی و معنوی می باشد به طوریکه عنصر قانونی جرم افترا، توهین و نشر اکاذیب، فصل پنجم قانون جرایم سایبری ایست که قانونگذار طی سه ماده و یک تبصره در شماره های ۱۶ و ۱۷ و ۱۸ به آن پرداخته است. رکن و عنصر مادی جرم افترا، توهین و نشر اکاذیب همان نسبت دادن و

نشر دادن خلاف واقعیت به شخص حقیقی یا حقوقی یا مقامات رسمی است که با این رفتار و اعمال توسط عامل مشمول اطلاق این جرم به خود می شود. عنصر روانی یا معنوی جرم افترا، توهین و نشر اکاذیب آن سوء نیت عامی است که مرتکب باید بداند و عالم باشد که امری بی اساس و دروغ و کذبی را دارد به شخص حقیقی یا حقوقی نسبت می دهد و مرتکب علاوه بر سوء نیت عام دارای سوء نیت خاص که همان قصد اضرار به غیر و تشویش اذهان عمومی یا مقامات رسمی است را داراست. در جرم افترا، توهین و نشر اکاذیب مرتکب نیاز به یک قصد و انگیزه مشخص که همان نسبت دادن دروغ و کذب و عمل خلاف واقع است را باید داشته باشد.^۱ این جرم در قانون مجازات اسلامی در ماده ۶۹۸ آمده بود و همچنین در قانون مجازات اسلامی سال ۱۳۹۲ (جدید) در ماده ۷۴۴ تحت عنوان هتک حیثیت و افترا، توهین و نشر اکاذیب و همچنین در مواد ۷۴۵ و ۷۴۶ با یک تبصره در فصل پنجم قانون جرایم سایبری آمده است. ما در این تحقیق در صدد بررسی جرم افترا، توهین و نشر اکاذیب و مصداق های احکام و قواعد ناظر بر این جرم و تشریح جوانب و شرایط لازم برای به وقوع پیوستن و ثابت شدن این جرم هستیم. ماده ۶۹۸، دارای دو عنوان مجرمانه مستقل با عنصر روانی از حیث سوءنیت خاص مشترک و مجازات قانونی یکسان است. الف - نشر اکاذیب. ب - نسبت خلاف حقیقت دادن به اشخاص. بنابراین در عنصر مادی و بخشی از عنصر روانی این دو جرم (سوءنیت عام) بین این دو عنوان مجرمانه تفاوت وجود دارد. «قصد اضرار به غیر» یا «تشویش اذهان عمومی یا مقامات رسمی»، به عنوان سوءنیت خاص، بخشی از عنصر روانی هر دو جرم است با این توضیح که برای تحقق ارکان هر یک از این دو جرم سوای عنصر مادی و سوءنیت عام از عنصر روانی خاص هر یک، وجود سوءنیت خاص در قالب «قصد اضرار به غیر» و یا «قصد تشویش اذهان عمومی یا مقامات رسمی» شرط است. اما تحقق اضرار به غیر یا تشویش اذهان به عنوان نتیجه عمل مجرمانه در هر دو مورد شرط نیست و چنین برداشتی از قید عبارت «اعم از این که از طریق مزبور به نحوی از انحاء ضرر مادی یا معنوی به غیر وارد شود یا نه» مستفاد می شود. همان طوری که در نشر اکاذیب «اعمال معینی به شخص یا اشخاص نسبت داده نمی شود بلکه اخبار و مطالبی بی اساس به طور کلی اظهار می شود». هر چند این جز ماده «بند الف ماده ۲۶۹ مکرر قانون مجازات عمومی سابق با قسمت اول ماده ۶۹۸ قانون فعلی - با افزودن کلمات نامه یا شکواییه به آن -» به طور کلی می تواند شامل نسبت دادن اعمال غیر واقعی به شخص یا اشخاص معینی نیز باشد ولی قانونگذار این نوع را از اصل موضوع جدا کرده و مستقلاً «در

^۱ یکتا معظمی به را هنمایی حسین آقایی نیا، رویکردهای حقوقی نسبت به مفهوم جرم رایانه ای (از دیدگاه بین المللی و ایران)، پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه تهران-دانشکده حقوق و علوم سیاسی، عبد الصمد خرم آبادی به راهنمایی حسین آقایی نیا و استاد مشاور: محمد آشوری و سید علی آزمایش، جرایم فناوری اطلاعات، پایان نامه دکترای تخصصی دانشگاه تهران، ص ۱۲

قسمت دوم ماده» مورد حکم قرار داده است. بنابراین شخصی که با قصد اضرار به غیر و تشویش اذهان عمومی یا مقامات رسمی و به وسیله مراسلات، به دروغ شایع نماید. در فلان شهر یکصد نفر در اثر ابتلا به آنفلوآنزای خوکی جان خود را از دست داده‌اند، آن عمل مصداق نشر اکاذیب است و همین طور است اگر با همان مقاصد شایع سازد خزانه دولتی خالی شده است. اما اگر شخصی به قصد اضرار به غیر و یا تشویش اذهان عمومی، برخلاف حقیقت و به انگیزه رأی ندادن مردم به یک کاندیدای انتخاباتی» که این انگیزه به عنوان قصد اضرار نیز به شمار می‌آید» اعلام کند او دارای سه زن صیغه‌ای است، عمل مرتکب مصداق «نسبت دادن برخلاف حقیقت به اشخاص» محسوب می‌شود نه نشر اکاذیب. همین طور چنانچه، نشریه‌ای انتشار مجدد نشریه محلی دیگر را اگر چه با نقل قول و تلویجاً «با اشاره بدون ذکر نام» به عنوان «تریبون بیگانگان» خوانده و گردانندگان آنرا به تبلیغ به نفع دولت‌های بیگانه متهم نماید. عملش مصداق جزء دوم ماده ۶۹۸ می‌باشد. هرچند در متن ماده کلمات «اکاذیب» و «اعمال» به صورت جمع آمده، منظور، نوع آن امور است و به یک کذب و یک عمل هم صدق می‌کند (۳). در مورد نشر اکاذیب از نظر عنصر مادی وسایل ارتکاب جرم مانند، نامه یا شکواییه یا مراسلات یا... احصاء شده و می‌توان این گونه استنباط کرد که اظهارات شفاهی از شمول ماده خارج است اما در مورد جزء دوم «نسبت دادن اعمال برخلاف حقیقت به اشخاص» ظاهراً می‌توان این اعمال را شفاهی نیز مانند نطق در یک سخنرانی به اشخاص نسبت داد. از نظر عنصر روانی، احراز سوءنیت عام «اراده خودآگاه در ارتکاب عمل مجرمانه» و سوءنیت خاص شرط تحقق هر دو جرم است. اما چنانچه مرتکب با وجود دارا بودن سوءنیت عام «آگاهی به کذب بودن مطلب یا مورد اسناد و عمد در نشر یا نسبت دادن آن» فاقد سوءنیت خاص «قصد اضرار به غیر یا تشویش اذهان عمومی یا مقامات رسمی» باشد مرتکب نشر اکاذیب و یا جرم موضوع جزء دوم ماده ۶۸۹ نشده است. اما عدم مجرمیت مرتکب، همیشه ملازمه با عدم مسئولیت مدنی وی ندارد و چنانچه عمل وی موجب ورود خسارت مادی یا معنوی شود این خسارت در قالب مقررات مسئولیت مدنی و دیگر مقررات قابل رسیدگی است.

قانونگذار همانند روال معمول در اغلب واژه‌های جزایی، عبارات «تشویش اذهان عمومی» را تعریف ننموده است اما به نظر می‌رسد کاربرد قضایی این عبارت باید از معنا و مفهوم لغوی و عرفی آن دور باشد. هر چند «تشویش اذهان عمومی» به عنوان نتیجه عمل مجرمانه شرط نیست و تنها وجود قصد اضرار به غیر یا تشویش اذهان عمومی در زمان ارتکاب عمل نشر اکاذیب کافی است اما قاضی کیفری برای تشخیص این موضوع «احراز سوء نیت خاص قصد تشویش اذهان عمومی» باید تأثیر عرفی عمل مرتکب را در مشوش کردن یا نا آرام نمودن افکار عمومی قبل از صدور رأی، مورد ارزیابی قرار دهد به ویژه این که از نظر اصول جزایی، اصل بر وجود چنین قصدی نیست. مرجع تعقیب یا صدور حکم باید وجود سوءنیت را در زمان

ارتکاب عمل مادی جرم، اثبات نماید. بنابراین چنانچه عمل مرتکب می‌توانسته موجب تشویش و یا ناآرامی شود بعید است بتوان پذیرفت صرف تشخیص قاضی به معنای تشخیص «عرفی» این موضوع است. زیرا عدم تأیید رأی قاضی از نظر افکار عمومی، مبانی توجیه قضایی مجرمیت مرتکب را با اشکال مواجه می‌نماید. از این روی اظهار نظر هیأت منصفه در نشر اکاذیب مطبوعاتی - البته با ترکیبی مردمی و به عنوان نماینده افکار عمومی می‌تواند نقش موثر و عادلانه‌ای را در تشخیص مجرمیت و یا برائت متهم ایفاء نماید، زیرا در قالب بررسی و اظهار نظر هیأت منصفه، توجه به این موضوع - این که متهم قصد تشویش اذهان عمومی داشته یا نه - می‌تواند در تصمیم هیأت منصفه و رأی قاضی مؤثر واقع شود اما در نشر اکاذیب خارج از مصادیق جرایم مطبوعاتی، این معضل همچنین باقی است.^۱

اهمیت و ضرورت تحقیق:

حمایت از حقوق معنوی انسان و مقابله با جرائم علیه حیثیت و شرافت اشخاص از امور بسیار مهم است که مورد تأکید حقوق‌دانان نیز قرار گرفته در این راستا افترا، توهین و نشر اکاذیب به عنوان یک آفت اخلاقی و اجتماعی به منزله سلاح برنده‌ای توسط دشمنان حق و عدالت و متجاوزان به حریم انسان در طول تاریخ به کار گرفته شده و ضربات سهمگین نیز به پیکره بشریت وارد آمده است از طرفی نکته را که نباید از نظر دور داشت این که جرائم بر ضد شخصیت و حیثیت افراد به ویژه افترا توهین و نشر اکاذیب با تحولاتی که در جرائم کنونی از لحاظ انقلاب ارتباطات و گسترش رسانه‌های همگانی پیش آمده اهمیت خاصی به خود گرفته قبل از توسعه فعالیت مطبوعاتی دامنه انتشار علنی توهین و افترا محدودتر و جنبه دوام و پی‌گیر بودن این جرائم نیز به همان نسبت ضعیف‌تر بوده به طوری که امروزه گسترش شبکه‌های الکترونیکی و اینترنت و با توجه به گسترش خدمات دسترسی اینترنت قابل رویت برای میلیون‌ها نفر در سراسر جهان خواهد بوده از این رو چه بسا اثرات سوء ناشی از این جرایم در فضای الکترونیکی بیش از نشریات و روزنامه‌های غیر الکترونیکی یا حتی برنامه‌های رادیو و تلویزیون خواهد بود. با توجه به اهمیت زیادی که جرائم فوق‌الذکر دارند به بررسی وجه افتراق و اشتراک آن‌ها و همچنین به اختلاف نظر بین حقوق‌دانان که گروهی از جمله دکتر گلدوزیان و دکتر میر محمد صادقی توهین را نسبت به اشخاص حقوق مشمول ماده ۶۰۸ نمی‌شود و نظر مخالف دکتر حسین آقایی نیا به رغم عدم تصریح به اصطلاح شخص حقوقی در موارد مربوط به توهین می‌توان توهین به آنها را جرم محسوب نمود مورد بررسی قرار می‌گیرد.

^۱ همان، ص ۱۸

مرور ادبیات و سوابق مربوط:

در ارتباط با موضوعات مشابه رساله چندین مقاله و کتاب فارسی و مقاله و کتاب عربی وجود دارد، که هر کدام به جهاتی به موضوع مورد نظر اشاره کرده اند. به این صورت که در مقالات فارسی با نشر اکاذیب، بیشتر یا به بیان کلیات مذکور در این رابطه پرداخته شده و منابع عربی نیز موضوع را به نحو جامع بررسی نموده و از دید مورد نظر در این پژوهش بررسی نکرده اند. اما با این حال سعی بر آنست که در مسائل و مباحث مرتبط در این رساله تا حد مقدور مورد استفاده قرار گیرند و در ذیل اختصار به بیان برخی از آن ها می پردازیم.

۱- (عمیدی، محسن، پایان نامه، مطالعه تطبیقی جرایم سایبری از دیدگاه فقه و حقوق کیفری ایران، دانشگاه علوم تحقیقات، ۱۳۹۰):

اینترنت می تواند یکی از مصادیق ماده ۶۹۹ قانون مجازات اسلامی باشد، چون در آن ذکر شده است: "... به نحوی متعلق به او قلمداد نماید." و قید به نحوی بسیار کلی و جامع است، یعنی قانونگذار هر کسی از هر راهی که چنین جرمی را مرتکب گردد، مجازات می کنند و امروزه از طریق اینترنت ارتکاب چنین جرمی ممکن است و صورت گرفته است. اساسا با این قید مذکور ماده فوق مفهومش بر اتهام اینترنتی بار می شود و تهمتی اینترنتی یکی از مصادیق آن محسوب می شود. ماده ۷۰۰ قانون مجازات اسلامی هم نیز شامل هجو اینترنتی می شود از طریق اینترنت یا در اختیار داشتن آدرس های الکترونیکی داده هایی را که از هجویات باشند، پست (E-mail) نماید و با این عمل فردی را متهم به امور غیر واقع نماید. نکته دیگری که می بایست مطرح گردد این است که این مواد قانونی که ذکر شد، بیشترین مصادیقش مطبوعات، جراید و صدا و سیما بوده است.

امروزه شبکه اینترنت که هدفش اطلاع رسانی است، در دایره مطبوعات وزیر مجموعه جراید بوده و می توان گفت که اگر مواد قانونی موجود شامل جراید و روزنامه ها باشد، پس شبکه اینترنت نیز می تواند در دسته جراید قرار گیرد و مشمول احکام آن گردد. پس می توان گفت:

الف) توهینی که از طریق اینترنت صورت می پذیرد، جرم است.

ب) هر جرم درخور کیفر و مجازات می باشد.

پس: توهینی که از طریق اینترنت صورت می پذیرد به خاطر جرم بودن در خور کیفر و مجازات می باشد، با توجه به تعریف فقهی که از جرم ارائه شده است، عناصر و شرایطی را که یک جرم دارد، کاملا منطبق این مورد می باشد. پس هر کسی (انسان عامل، بالغ، مختار و قاصد) از طریق اینترنت دشنام بدهد، یا عملی را انجام دهد که دیگری را متهم به اموری نماید که شرع ممنوع گردانیده است و صحت و سقم این نسبت ناروا را نتواند ثابت کند، جرم محسوب شده و درخور مجازات می باشد.

۲- (بای، حسین علی و پور قهرمان، بابک، بررسی فقهی حقوقی جرایم سایبری، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، چاپ اول، ۱۳۸۸، قم):

امروزه از طریق رایانه هتک حرمت و آزار و اذیت به شیوه های گوناگون و متعدد صورت می پذیرد که نمونه هایش ذکر شده است و می توان چنین آزار و اذیت ها و هتک حرمت ها را مورد مجازات مناسب قرار داد، چه بسا برخی از این هتک حرمت ها را موجب ترک وطن، انصراف از دانشگاه و استعفا از کار و شغل شده و باعث طلاق زوجین گشته و مشکلات عدیده دیگری را نیز به وجود آورده است. حرمت شرعی بهتان و کذب و به طریق اولی اشاعه و نشر مطالب کذب از مسلمات فقه بوده و روایات متواتری بر آن دلالت دارد. از روایات مربوط به حرمت ایدای مومن، حرمت استخفاف مومن و اذلال مومن، و ... نیز فی الجمله می توان حرمت نشر اکاذیب را به دست آورد.

۳- (دکتر حسین میر محمد صادقی، جرایم بر علیه اشخاص، ص ۴۷۰، ۱۳۹۰):
در مورد قابل گذشت بودن یا نبودن این جرم، اداره حقوقی قوه قضائیه طی یک نظریه مشورتی آن را، چنانچه متوجه شخص یا اشخاص معین باشد، حق الناس و قابل گذشت و در غیر اینصورت غیر قابل گذشت دانسته است. چند سال بعد همین اداره، طی نظریه دیگری، این جرم را از زمره جرایم عمومی و خارج از شمول ماده ۱۵۹ قانون تعزیرات سابق دانسته است. در حال حاضر نیز، بر اساس ماده ۷۲۷ قانون تعزیرات مصوب ۱۳۷۵، این جرم از زمره جرایم قابل گذشت و دارای ماهیت خصوصی دانسته شده است. جناب آقای دکتر حسین میر محمد صادقی منعقد است که موضع اتخاذ شده در اولین نظریه مشورتی فوق الذکر بهترین موضع در این میان بوده است، زیرا برخی از انواع اشاعه اکاذیب موجب افراد فرد یا افراد معین می باشد. در این موارد ماهیت خصوصی برای این جرم قائل شدن معقول است. لکن در مواردی که بدون ورود ضرر به شخص یا اشخاص معین اذهان عمومی مشوش می شود، بهتر بود که مقنن این جرم را از ماهیت عمومی برخوردار می دانست.

۴- (مرشدی نیا، محمد رضا، رایانه و معضلات آن، چاپ اول، تهران، ص ۱۲۵):
موضوع بزه نشر اکاذیب، امنیت همگانی و امنیت فردی است. امنیت فردی در جایی است که رفتار مرتکب نسبت به اشخاص با قصد اضرار، صورت می گیرد و در جایی که نسبت به مقامات و حتی اشخاص حقوقی با قصد تشویش اذهان عمومی صورت می گیرد، امنیت همگانی لطمه می بیند.

در ماده ۱۸ قانون جرایم سایبری سه رفتار مطرح شده است: اول نشر اکاذیب که به معنای پخش کردن دروغ در فضای سایبر است. دوم در دسترس دیگران قرار دادن محتوای دروغ و سوم نسبت دادن یک چیز یا رخداد دروغ و خلاف حقیقت به دیگری. تفاوت انتشار دروغ با نسبت دادن دروغ به دیگری در این است که انتشار دروغ به طور کلی. نسبت به شخص خاصی نیست اما در نسبت دادن، یک شخص حقیقی یا حقوقی

یایک مقام شناخته شده مد نظر است. برای تحقق این بزه، نتیجه خاصی مدنظر نیست یعنی اعم از اینکه به نحوی از ضرر مادی یا معنوی به دیگری وارد شود یا نشود، با وجود سایر شرایط، جرم محقق است

با مراجعه به کتابخانه ها و بررسی کتب منبع و معتبر همچنین سایتهای اینترنتی کتاب خاصی که موضوع مربوط را از نظر حقوقی بررسی کند و نظرات حقوقدانان را گردآوری می نماید یافت نشده است ولی در کتب حقوق مباحث آن به طور پراکنده آمده است به عنوان مثال در قرآن مجید (آیه ۱۴۷ سوره نساء) (آیه ۱۲ و ۱۳ حجرات) (آیات ۲۲۲ و ۲۲۶ شعرا) و ... همچنین بعد از جنگ جهانی دوم در ماده ۱۲ اعلامیه جهانی حقوق بشر مورخ دهم دسامبر ۱۹۴۸ شرافت و اسم و رسم اشخاص را مصون از حمله و تعرض شناخته شده اغلب مقالات و تحقیقاتی که در این زمینه انجام شده به بررسی فقهی و حقوقی این جرائم پرداخته همچنین نویسندگانی چون دکتر میرمحمد صادقی در جرایم علیه اشخاص در فصل هفتم در یک مبحث توهین و افترا و در مبحث جداگانه نشر اکاذیب را بررسی کرده و همچنین ابراهیم پاد در جرایم نسبت به اشخاص در بخش اول افترا و نشر اکاذیب در بخش دوم توهین و دشنام و در ادامه دکتر حسین آقایی نیا در جرایم علیه اشخاص در یک فصل افترا و نشر اکاذیب را پرداخت و ... همین طور که واضح است هر چند این نویسندگان این جرایم را به طور متمادی آورده اند هر یک را به طور مجزا مورد بررسی قرار داده اما هیچ یک وجه اشتراک و افتراق این جرایم و این که با توجه به تحولات ارتباطی در عصر حاضر زمینه های ارتکاب این جرایم در فضای دیگر توجه نداشته آنچه از مجموع آیات، اصول اساسی و قوانین عادی و دکتترین بر می آید این است که افراد مردم دارای آزادی بیان، قلم و حق تظلم و شکایت هستند ولی از آنجایی که هر آزادی فردی محدود به حقوق و آزادی افراد دیگر و مصالح عمومی اجتماعی می باشد سوء استفاده از آن آزادیها به منظور تجاوز به شرافت به حیثیت دیگران که حق طبیعی و قانونی آنان است ممنوع بوده و مرتکب آن باید مجازات شود.

سوالات تحقیق:

- ۱- افترا، توهین و نشر اکاذیب در نظام کیفری ایران و فقه امامیه از جرایم مطلق است یا مقید؟
- ۲- اگر متهم در جرم افترا، توهین و نشر اکاذیب در نظام کیفری ایران و فقه امامیه وقایعی را در مورد شخصی در فضای اینترنت قرار دهد که واقعیت داشته باشد آیا به اتهام افترا، توهین و نشر اکاذیب در نظام کیفری ایران و فقه امامیه قابل تعقیب است؟
- ۳- کدام دادگاه صالح به رسیدگی در جرم افترا، توهین و نشر اکاذیب در نظام کیفری ایران و فقه امامیه است؟